

מה הנושא?

שאלה האם והציתה סיגריה. לשאלה הזאת הייתה תשובה קלה אבל אמה לא חיכתה לה והוסיפה מיד "ומה עשית?" - "שום דבר רציני" ... ענתה רינה וביקשה "אולי נדחה את זה לבוקר?"

"שום דבר רציני" חיקתה אותה אמה " ... כל הדברים הרציניים מתחילים ב'שום דבר רציני'! זה התפקיד שלנו בתור הורים להזהיר אותך. אני יודעת שאנחנו שייכים לדור אחר אבל האמת היא תמיד אותה אמת. יש סיבה שבגללה אני, למשל, התחלתי עם העניין הזה רק אחרי הצבא. בן אדם צריך להיות בוגר ובשל כדי להבחין בין טוב ורע ולהיות אחראי על הגוף שלו... וכל מה שקשור לזה". היא כיבתה את הסיגריה, ('העניין הזה' חשבה רינה, למה היא לא קוראת לו בשם) " ... ובכלל" המשיכה אמה "את בכלל לא היית בעניין הזה לפני שהכרת את נתי". כעס גאה ברינה "מה את חושבת שאני איזה פתיה נגרת חסרת דעה?! " היא לא התכוונה אבל ממש צעקה "אף אחד לא אומר לי מה לעשות! אם אני מספיק בן אדם בוגר ובשל כדי לטפל באחים הקטנים שלי בכל פעם שאת נתקעת בעבודה עד אמצע הלילה, אז אני מספיק בשלה לעשות גם את העניין הזה (הפעם היא חיקתה את אמה). רינה קמה ונכנסה בכעס לחדרה. היא סגרה את הדלת בטריקה. היא לא ידעה שבכך רק התחילו צרותיה.

רינה נפרדה מהחברים וירדה מהמונית. היא הביטה בחשש אל חלון הדירה בקומה הרביעית. היא לא יכלה לקבוע אם הנצנוץ שנראה בשמשה הוא השתקפות של הירח או אור דלוק בתוך ביתה. הרבר האחרון שרצתה, בשעה מאוחרת זו, היה לפגוש את הוריה, יותר נכון את אמה. רינה תלשה עלה משיח הגרניום שבכניסה ומוללה אותו בעצבנות בין אצבעותיה. לרגע חלף בראשה רעיון למרוח את ריחו המר של העלה גם על פניה. היה לה מה להסתיר אך היה לה ברור שאין לה סיכוי מול אפה של אמה, שניחן, בנוסף לחוש ריח, גם ביכולת מופלאה להגיע לכל מקום. רינה החלה לטפס במדרגות. היא יכלה להשתמש במעלית אבל פחדה להיראות אפילו בראי הקטן שהיה תקוע שם מול הפרצוף. בעודה עולה ומתנשפת חשבה שהייתה מעדיפה לקבל מאמה עונש כבד, ביטול דמי כיס, ריתוק... כל דבר (!), רק לא "שיחה רצינית" בשעה הזאת של הלילה. היא סובבה את המפתח בשקט... אפילו פיל לא היה שומע כלום, אבל זה לא שינה דבר. אמה קידמה את פניה בחלוק הגירפות הדהוי שלה. "יש לנו דיבור רציני" היא אמרה. רינה ידעה שכשאימא שלה מדברת ככה... 'כזה-כאילו' בשפת החברה, זה רק כדי להסוות איזושהי מכה שהיא עומדת להנחית עליה (במילים, כמובן, שיותר כואבות מכל דבר אחר). "כבר אמצע הלילה, איפה היית?"

אני נושא לאשה

מחשבות העורך

בעלון הקודם הצגנו את הרעיון הכללי: כדי להבין טקסט או כל מסר אנושי אחר, יש להפנות אליו שש שאלות, שאותן כללנו בשם קוד - **טמחר** האות "ני" פירושה: מהו הנושא המרכזי של הטקסט או המסר שלפני? וזהו הנושא המרכזי של עלון זה.

ההבחנה בין נושא מרכזי לנושאים משניים, בין טפל לעיקר, היא ההבחנה החיונית ביותר להבנת טקסטים ומסרים אחרים. כאשר הטקסט או המסר מורכב, לא קל להבחין בנושא המרכזי. במקרה כזה אנחנו משערים מהו הנושא המרכזי בעזרת רמזים שונים: ההקשר הכללי שבו נפגשנו עם הטקסט או המסר (בכיתה, בבית, ברחוב), סוג הטקסט או המסר (ספר, עיתון, מודעה, אמירה), הכותרת, כותרת המשנה, והטקסט או המסר "עצמו".

במהלך הקריאה, הצפייה או השמיעה אנחנו בוחנים - מבלי שנגיש בכך - את השערותנו: מבססים אותה או משנים אותה על סמך מה שאנו קוראים, רואים או שומעים. תהליך איתורו של הנושא המרכזי הוא אפוא תהליך של "רצה ושוב" בין ההשערה שלנו על "מה כאן הנושא המרכזי" ובין העדויות שמתקבלות מן הטקסט או המסר. כאשר אנחנו מצליחים לבסס השערה בנוגע ל"מה כאן הנושא המרכזי", אנחנו מבינים במידה רבה את הטקסט או המסר שלפנינו.

סליחה, מה זה 'העניין הזה'?

- על מה מדברים כאן? שערך מהו הנושא שרינה ואמה **אינן** מדברות עליו במפורש?
- על פי השערתכם תארו, בחיבור או תסריט, המשך אפשרי של הסיפור (כתבו על תחושותיהם ופעולותיהם של הגיבורים). האם ייתכן שהנושא המדובר (בעצם... הלא מדובר) הוא אחר? מה הוא יכול להיות?

על מה מדובר כאן?

הנושא

נושא הוא העניין העיקרי שבו אנחנו עוסקים, העניין שעליו אנחנו מדברים. מציאת הנושא בטקסט שאנו קוראים היא למעשה מציאת המשמעות הכוללת של הטקסט. אנחנו מחפשים את הנושא העיקרי מהרגע שבו אנחנו מתחילים לקרוא. אנו משערים מהו הנושא על פי המסגרת שבה נכתב הטקסט (מדור בעיתון, ספר לימוד, ספר קריאה וכו') ו/או על פי זהות המחבר ו/או על פי הכותרת ו/או על פי המשפט הראשון ו/או על פי משפט כזה או אחר. במהלך הקריאה הולכים ומתבררים פרטים. בתחילה אנו מנסים לשייכם למה ששיערנו שהוא הנושא המרכזי בקטע. לעתים אנו מגלים שטעינו: מה שכתוב בטקסט מעיד על כך שהנושא העיקרי שונה ממה ששיערנו. במקרה כזה אנו מעלים השערה אחרת בנוגע לנושא העיקרי של הטקסט. זיהוי הנושא העיקרי חשוב ביותר להבחנה בין עיקר לטפל. הבחנה זו היא הבסיס להבנה. לכן, כדי להבין טקסט, עלינו לשאול מהו הנושא המרכזי שלו.

על ראש הקטע בוצרת הכותרת

חשיבותה של הכותרת

האם אנחנו יכולים לנחש את תוכן הטקסט על פי הכותרת? האם הכותרת מזכירה לנו משהו? האם היא מעוררת בנו ידע קודם כלשהו? מה אנחנו מצפים לקרוא בטקסט שזו הכותרת שלו? בדרך כלל הכותרת מוסרת מידע כלשהו על הטקסט, לפעמים בצורה מפורשת ועניינית, (למשל: "רינה סוטה מדרך הישר") ובכך למעשה מצביעה על הנושא או מגדירה אותו. ולפעמים הכותרת רק רומזת על משהו (למשל: "מה מסתירה רינה?") ובכך מעוררת את סקרנות הקורא לחקור מהו הנושא.

דרשה כותרת

בחרו קטע מתוך ספר לימוד או מתוך כתבה בעיתון.

שלב א'

1. תנו כותרת לקטע שקראתם אשר תציג במדויק את הנושא העיקרי.
2. הציגו לחבר את הכותרת שנתתם ובדקו האם הוא יכול לשער את תוכנו של הקטע שבחרתם.

שלב ב'

1. תנו כותרת מסתורית יותר לאותו הקטע. (הכותרת יכולה להיות משעשעת, מעוררת מתח וכו').

2. הציגו את הכותרת שנתתם לחבר אחר וקראו את הכותרת המסתורית שהוא נתן לקטע שלו. על פי הכותרת שנתן תברכם לקטע שבחר נחשו את תוכנו וכתבו סיפור קצר המתאים לניחוש שהעלתם.

אנחנו יכולים לנחש את נושא הקטע גם על פי המסגרת שבה הוא נכתב. אם לדוגמה נקרא כותרת "התקפה מהאגפים" במדור ספורט של עיתון נוכל להניח שאין המדובר במלחמה אלא במשחק ספורט כלשהו. אם נקרא מאמר בשם "חוקי המשחק" שנכתב על ידי איש פוליטי מסוים נוכל להניח שהקטע עוסק בהתרחשויות פוליטיות ולא במשחק.

אותה כותרת בשינוי גברת

לפניכם טבלה של שלוש קבוצות: 1. כותרות 2. כתבי הטקסט 3. מקומות פרסום. בחרו שש הצלבות שונות בין הקבוצות והציעו, על פי ההצלבה, נושא אפשרי. אתם יכולים להוסיף פירושים לטבלה אך בכל מקרה עליכם להשתמש באותה כותרת בשתי הצלבות שונות, כלומר, אותה כותרת תשמש שני כתבי טקסט לשני מקומות פרסום שונים.

כותרות	כתבי הטקסט	מקומות פרסום	נושאים אפשריים
1. "הנשרים פשטו עם שחר"	1. חוקרת טבע	1. ספר לימוד	1.
2. "שובו של המלך"	2. פרשן כדורגל	2. עיתון יומי	2.
3. "זעזוע ביסודות הבית"	3. מהנדס בניין	3. אתר אינטרנט בנושאים של מדע וטכנולוגיה	3.
4. "מישהו צריך להתעורר"	4. תלמיד/ה	4. עלון בית הספר	4.
5. "דרושה מהפכה!"			5.
6. "אורח לרגע"			

דוגמה להצלבה אחת: הכותב: חוקרת טבע; מקום הפרסום: מדור מדעי של עיתון יומי; הכותרת: "זעזוע ביסודות הבית"; הנושא: השתלטותו האלימה של מין צב, שהוברח מברזיל, על בית הגידול של נחלי החוף.

בהצלבה אחרת: אותה כותרת: "זעזוע ביסודות הבית"; מקום הפרסום: אתר אינטרנט בנושאים של מדע וטכנולוגיה; הכותב: מהנדס בניין; נושא המאמר: ביקורת על שיטה חדשה ליציקת יסודות בניין.

מעבר לנושא...

כדי להבין טקסט לא מספיק רק לגלות את הנושא העיקרי שלו, אף כי זה צעד ראשון ומכריע בכיוון הנכון. כל מה שנאמר בטקסט אמנם קשור לנושא כללי אחד אך מעבר לנושא הזה, מאחורי כל העובדות וההיגדים המוצגים בטקסט עומד רעיון מרכזי. רעיון מרכזי יכול להיות טענה כלשהי, מקרה מיוחד שקרה, סיפור על אישיות כלשהי שקשורה לנושא וכו'. הרעיון המרכזי אינו נמסר לנו תמיד באופן ישיר; צריך לחשוף אותו. זה מה שעושה את הטקסט למעניין יותר.

הנה לדוגמא כמה עובדות והיגדים...

רינה משתמשת במוניות. לגרניום יש ריח מר. לאימא של רינה יש חוש ריח ויש גם חלוק עם ציורים של גירפות. במעלית יש ראי. אימא של רינה התחילה "עם זה" רק אחרי הצבא. התפקיד של ההורים הוא להזהיר. רינה ואמה מחקות אחת את השנייה. רינה גרה בחדר עם דלת.

מה בעצם אנסים להגיד כאן?

כל המילים והמשפטים בטקסט מתחברים לנושא אחד, אבל מהו הרעיון המרכזי שלו? כאשר מבינים את הרעיון המרכזי של טקסט, כל הפרטים שבו מקבלים משמעות. המשמעות אינה נמצאת בפרטים כי אם במכלול – הרעיון המרכזי – שאליו הם שייכים.

מה הרעיון המרכזי שצולה מתוך הטקסט?

לכל נושא יש היבטים שונים. כל קטע טקסט מציג רעיון כלשהו המבטא היבט מסוים. לדוגמא אנחנו יכולים לדבר על הנושא "פנים שונות לאהבה" ולהציג רעיונות שונים הקשורים לנושא זה. במסגרת אותו נושא (אהבה) אנו יכולים לכתוב קטע אחד שהרעיון המרכזי בו הוא שהאהבה גורמת להתרגשות גופנית; קטע אחר שהרעיון המרכזי שלו הוא שלאהבה יש היבטים רכושניים וקטע אחר שאהבת אם לילדיה שונה מאהבת גבר לאישה או אדם למולדתו.

לפעמים הרעיון המרכזי מופיע באופן מפורש בטקסט, במשפט הפתיחה או במשפט הסיכום או במשפט מפתח כלשהו (אחד או יותר) בתוך הטקסט. לפעמים הרעיון אינו נאמר במפורש וניתן להסיקו ממשפטי מפתח בטקסט וגם מהכותרת שלו.

פנים רבות לנושא

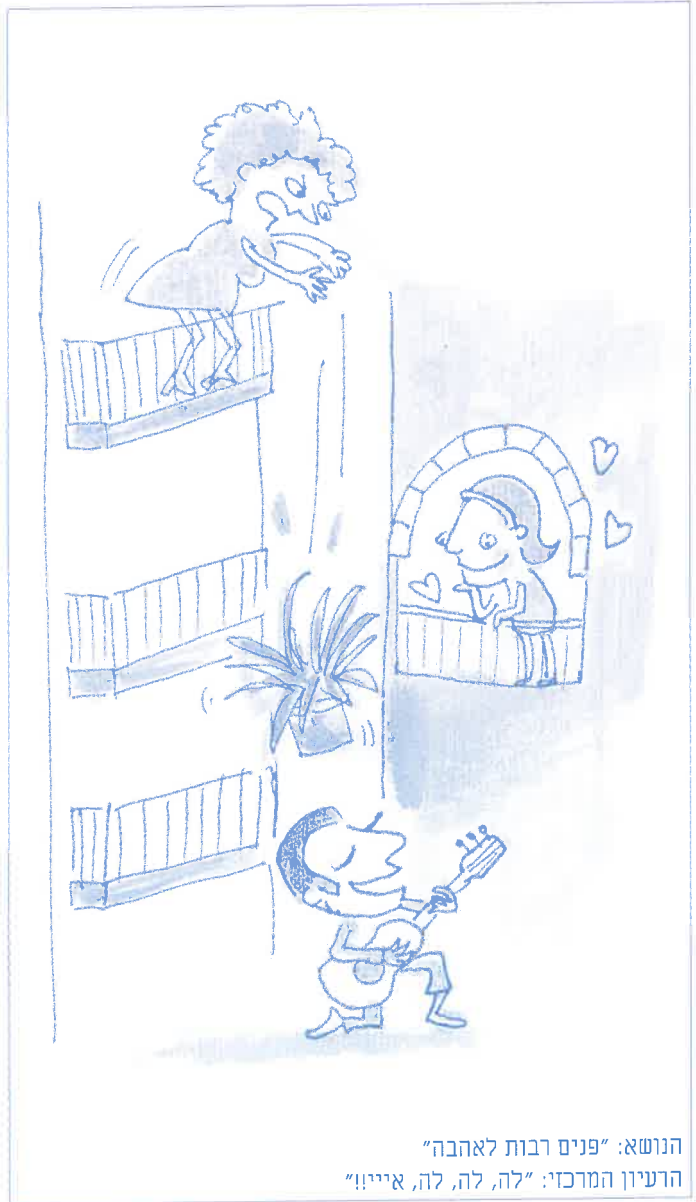
1. א. כתבו שני רעיונות מרכזיים הפוכים לאחד מהנושאים הבאים: "הפלאפון שינה את חיי" (לטובה/לרעה); "איך משפיע הפחד על חייו של האדם?"

ב. כתבו ראשי פרקים לטקסט על פי כל אחד מהרעיונות המרכזיים שהעליתם.

2. א. קטע הפתיחה וההמשך שכתבתם (בפעילות בעמ' 1) הוא חלק מהתסריט של דרמה טלוויזיונית. הדרמה עומדת להיות משודרת בשבוע הבא ואתם רוצים לגרות את הצופים לצפות בה. "ערכו" קטע קצר, "פרומו", המכיל את ההתרחשויות והמשפטים החשובים ביותר בתסריט. בקטע הערוך אין רצף אך יש קשר ברור בין הדברים, קשר המרמז על הסיפור.

ב. עורך מדריך הטלוויזיה של עיתון סוף שבוע פנה אליכם בבקשה למסור, במשפט אחד, את הרעיון המרכזי של הסרט שלכם. נסחו משפט כזה.

הנושא: "פנים רבות לאהבה"
הרעיון המרכזי: "לה, לה, לה, איי!!!"

אעבר לפרטים

מהו נושא התמונה? תנו לתמונה שם או כותרת שמביעה את הנושא. הציעו שני רעיונות מרכזיים שונים שעולים מהתמונה הזאת.

בשביל מה זה טוב?

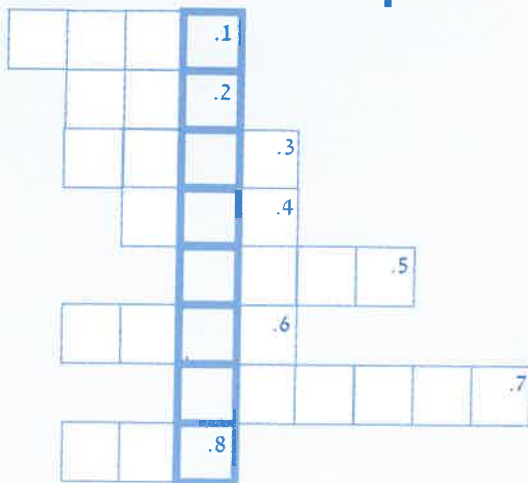
ייתכן שאת הסיפור על רינה נזכור בגלל חלוק הגירפות של אמה, או בגלל השתקפות הירח בחלון ביתה. דברים רבים שאנחנו רואים במציאות או בסרטים או קוראים בספרים נחקקים בזיכרוננו בזכות קטעי תמונות, בדיחות, משפטים מרגשים וכו'. אך הזיכרון שלנו הופך לפורה ומועיל יותר כאשר אנו מאחסנים בו את הנושא או הרעיון המרכזי. כך אנו בונים את הידע שלנו ויכולים להשתמש בו בצורה פורה ומועילה יותר. הנושא והרעיון המרכזי שעולים בקטע הפתיחה קשורים בהתבגרותה של נערה (מה שמה?!...) והמאבק עם אמה על עצמאותה. הנושא והרעיון המרכזי הם תמצית הקטע הזה ואת התמצית הזו ניתן להחיל על מצבים רבים אחרים, שבהם מתבגרים מתעמתים עם הוריהם, ואולי גם על מקרים נוספים.

להרכיב ולפרק

- א. כתבו במשפט אחד ידיעה או דעה כלשהי שיש לכם בנושא מסוים. לדוגמא: פלוני הוא חבר טוב. קבוצת הכדורגל הפועל/מכבי/בית"ר היא קבוצה גרועה. הסדרה "מסע בין כוכבים" היא מדע בדיוני, עונות השנה מתחלפות באופן מחזורי, וכו'.
- ב. התייחסו אל משפט זה כאל רעיון מרכזי וכתבו במשפטים קצרים פרטים רבים, ככל שתוכלו, הקשורים לרעיון זה (פרטים המזכירים אותו, מדגימים אותו, מוכיחים אותו, סותרים אותו וכו').
- ג. בחרו את אחד המשפטים מסעיף ב' ובחנו אותו אל מול הרעיון המרכזי. חוו דעתכם: מי מהשניים מייצג דעה או ידיעה משמעותית יותר? נמקו.

חשבץ בקיצור ולעניין

1. הנושא הזה מאוד ... ללבי
2. כאשר מוסיפים לנושא לא-רחב את אשתו, נוצרת בעיה
3. בלב העניינים
4. עניין שמסתירים ולא מדברים עליו
5. הוא נושא הגירפות של האמא של רינה
6. הני של "נס מהיר"
7. עניין לא ברור
8. כשהעניין רחוק מה... הוא גם רחוק מהלב

בדרך אל העושר מקריאה לכתובה

לעיתים מזומנות אנחנו מתבקשים לבחור נושא לפרויקט לימודי כלשהו. אנחנו נדרשים "לפתח" אותו, "להרחיב", "להוכיח את טענותינו בעזרת ראיות או דוגמאות" וכו'. כשאנחנו ניגשים לכתוב או לספר על הנושא שבחרנו עומדת בפנינו מטרה להציג אותו בצורה מעניינת ועשירה ככל שניתן וכן לשכנע את הקוראים בתקפותו של הרעיון המרכזי שלנו.

כיצד "בונים" נושא לפרויקט כתיבה – הצעה

שלב א': קופץ בראש (או סיפור מוחות)

רשמו את הנושא על הדף והעלו באופן חופשי כל דבר שעולה בראשכם (רעיון, תמונה, משפט, מילה) שנראה קשור אליו. אתם יכולים לעשות זאת לבד וגם (מומלץ מאוד) בעזרת חברים. בשלב זה אל תפסלו שום רעיון ש"קופץ לראשכם". בעלון הקודם הצגנו את כאמצעי להעלאת שאלות. אנחנו יכולים להשתמש בכלי הזה לצורך העלאת רעיונות שונים על כל נושא שנבחר. דוגמה לנושא הלקוח מקטע הפתיחה: "יש לנו דיבור רציני" – שפת הסלנג.

נסמחיר כלי להשכיר

נושאים: לאילו נושאים אחרים קשור הנושא שבחרנו? סלנג; אופנה; קבוצות אוכלוסייה; השפעות זרות על השפה וכיו.

סיבה: סיבות פסיכולוגיות לשימוש בסלנג; סיבות חברתיות; סיבות לבחירת מילים מסוימות; מדוע זה התפתח בדור הזה? לאן זה יכול להתפתח הלאה?

מבט: איך מסתכלים על זה אנשי האקדמיה ללשון; אנשי חינוך; ההורים; אנשים ממקומות אחרים בארץ; עולים חדשים.

הוכחה: היכן שמעתי את זה? היכן לא שמעתי את זה? האם ידוע לי מה המקור? מתי והיכן זה התחיל?

יצירה: מה היה קורה אילו: נאסר השימוש בסלנג? היה נחקק חוק להחליף את ה"כזה-כאלו" בגירוד בראש? היינו צריכים להכניס "כזה-כאלו" בכל משפט בדיבור וגם בכתיבה (!)? היו גובים מאתנו או מעניקים לנו שקל בכל פעם שהיינו אומרים את זה? מדענים היו מתחילים להשתמש בזה במאמרים ובניסויים מדעיים?

ראי: מדוע בחרתי דווקא בנושא הזה? מדוע הוא מעניין/מעצבן אותי? איך הייתי נוהג בכל מצבי ה"מה היה קורה אילו?" שמתוארים למעלה.

שלב ב': מה מעניין אותי?

מתוך שלל הרעיונות בחרו רעיון שמעניין אתכם במיוחד או רעיון שיש לכם דעה ו/או ידע ברורים עליו.

שלב ג': למה זה קשור?

העלו טיעונים, דוגמאות, הוכחות, דימויים, דוגמאות הקשורות לרעיון אותו בחרתם לפתח.

שלב ד': סדר בבלגן

תכננו דרך להציג את הרעיונות שרשמתם. בחרו בסדר מסוים, לדוגמה: נימוקים בעד – נימוקים נגד; תיאור עובדות < שאילת שאלות < העלאת השערות < הסקת מסקנות; הליכה מהקל אל הכבד; יצירת מתח (משאירים את הגילוי לסוף) וכיו.

שלב ה': לכתוב

בראי' המחשבות

לנו, בני האדם, יש יכולת להתבונן בחשיבה שלנו כאילו אנחנו מתבוננים על עצמנו בראי. כאשר אנחנו בוחנים את השתקפותנו ב"ראי המחשבות" שלנו אנחנו יכולים להגדיר ולהעריך את יחסנו לנושאים שונים (מעניינים אותנו, משעשעים אותנו, מעציבים, מחכימים וכו') ואנחנו יכולים גם לתאר את פעולת החשיבה שלנו עצמה, לתכנן אותה מראש וגם להעריך (ולבקר) את איכותה: האם היא טובה, יעילה, פורייה, יצירתית וכו'.

הבה נתבונן ב"ראי" הזה.

1. האם זיהוי הנושא והרעיון המרכזי מסייע להבנת הטקסט וללמידה? כיצד?
2. האם זיהוי נושאים משניים בקטע מעשירים את חוויית הקריאה? המחישו בעזרת דוגמאות.
3. מה עניין אתכם בעיסוק בנושא "הנושא המרכזי"? איזו תועלת אתם יכולים להפיק ממנו? כיצד הוא יכול להשפיע על חשיבתכם ומעשיכם?
4. האם שימוש ב"נס מחקר" הגביר את העניין בטקסט או שהוא רק הפריע?

עניין סגור

רינה הייתה בטוחה שהגרוע מכל ("דיבור רציני") כבר מאחוריה. העניין עצמו היה כבר ממילא מאחוריה משום שרינה החליטה בעצמה לא לגעת יותר בסיגריות. סיגריות באמת מגעילות אותה. וכך, אולי בגלל ביטחונה המופרז התרופפה ערנותה והיא לא הצליחה למנוע את הגרוע מכל באמת.

אמא שלה התקשרה לאימא של נתי כדי לדבר על "העניין". סיגריות? לא ולא! הם דיברו על יחסי מין!!! יחסי מין אצל בני הנוער. רינה לא יכלה לסלוח לאמה על המבוכה שגרמה לה. היא חיכתה להזדמנות לנקום, או בשפה עדינה – ללמד את אמה לקח. וההזדמנות לא איחרה לבוא.

"המנהל מזמין אותך לשיחה" אמרה רינה לאמה, חודשיים מאוחר יותר ונתנה בידה מכתב חתום במעטפה רשמית של בית הספר. "עניין רציני, אני לא יודעת מה" הקדימה רינה לענות על שאלה לפני שנשאלה.

ביום שנקבע הגיעה אמה בשמלה שעליה מצויר שדה פרחים (בלי ג'ירפות, תודה לאל). המנהל פתח ישר וכלי הקדמות מיותרות "אני מבין את משמעות העניין הזה למשפחה שלכם, הוצאות כספיות, ריחוק מהבית וכו', בייחוד לאור העובדה שרינה חיונית כל כך בטיפול באחים שלה, אבל ממש אי אפשר לוותר על העניין וגם משרד החינוך התערב כך ש..." רינה ראתה איך שידיה של אמה נעצרות באבזם התיק ברגע שהבחנה בשלט "אסור לעשן" שהיה תלוי על הקיר. "מה אתם רוצים ממנה, מה היא עשתה?" שאלה האם ורינה זיהתה את מבט הלבאייה שלה. אימא שלה הייתה מסוגלת לטרוף כל מי שיפגע בבת שלה. "משהו בהחלט יוצא דופן" ענה המנהל "לא היה כדבר הזה בבית הספר שלנו". אמה של רינה הוציאה סיגריה אבל לא הדליקה אותה. חיוך עלה על פניו של המנהל "רינה לא סיפרה לך?" ואז הפנתה הלבאייה המגוננת את המבט המפחיד שלה ישר אל בתה ואמרה "לא סיפרת לי... מה!?" למזלה של רינה התערב המנהל במהירות "פרויקט הגמר של הבת שלך בנושא העישון אצל בני הנוער זכה בתחרות הארצית. משרד החינוך שולח אותה לכנס בין לאומי בעיר רומא לכל חופשת הקיץ". אמא של רינה לא יכלה לכבוש את דמעותיה. רינה חשבה שהיא הגזימה.

